

مقدمه

توریسم یا جهانگردی روندی است که از دیر زمان با اشکال خاص خود در جوامع انسانی وجود داشته و تدریجاً طی مراحل تاریخی سیر تکاملی خود را تا عصر حاضر پیموده است. این پدیده عموماً بر بنیاد عامل اساسی سفر و جابه جایی قرار دارد که خود زاده نیازهای گوناگون روانی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی انسان است.

در سالیان گذشته در سطح جهان، جهانگردی و سفرهای بین المللی حتی برای کسانی که از توان اقتصادی بالایی برخوردار بودند امری تجملی محسوب می شده که تنها برای تفتن و سرگرمی انجام می شد، در حالی که امروزه صنعت توریسم به صورت یکی از بزرگترین صنایع جهان در آمده است.

امروزه در اکثر کشورهای جهان به ویژه کشورهای در حال توسعه، علیرغم اشتباهات گذشته و اجرای سیاستهای نادرست در صنعت توریسم که منجر به هزینه های اجتماعی و محیطی هنگفتی گردیده، به توسعه و رونق آن توجه زیادی می شود و به منظور تدارک تورهای ارزان درون قاره ای که متقاضیان زیادی دارد آموزش و امراضاتزیهای جدیدی آغاز شده است (رضوی، ۱۳۷۴).

افزایش فوق العاده سفر به نقاط بدنی و جذاب که با هدف استفاده مطلوب از اوقات فراغت صورت می گیرد باعث شد تأسیسات و امکانات ویژه ای در مناطق توریستی ایجاد شده و فرصتهای شغلی برای مردم محلی بوجود آید. بدین ترتیب در طول زمان، صنعت توریسم به شدت مورد توجه کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه قرار گرفت، چرا که توسعه گردشگری به خصوص افزایش تعداد جهانگردان بین المللی باعث رونق طیف وسیعی از فعالیتهای اقتصادی کشور با منطقیه میزان خواهد شد. البته توسعه صنعت توریسم برای کشورهای در حال توسعه که با معضلاتی چون نرخ بیکاری بالا، محدودیت منابع ارزی و اقتصاد تک محصولی مواجه هستند از اهمیت بالایی برخوردار است (جامعی، ۱۳۷۴). در این مقاله سعی بر آن است تا نقش صنعت توریسم در توسعه روستایی مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد.

هر چند تا کنون بیشترین توجه متخصصان مناطق شهری و جاذبه های طبیعی و فرهنگی بوده، لذا با توجه به اهمیت توریسم روستایی و نقشی که در توسعه روستایی دارد تلاش می شود تا به میزان تأثیرگذاری توریسم در توسعه روستایی پی برد.

پیشینه تاریخی صنعت توریسم

توریسم پدیده ای است که از دیر زمان در جوامع انسانی وجود داشته است و بتدریج در طی مراحل تاریخی مختلف، به موضع فنی، اقتصادی و کنونی خود رسیده است. توریسم بر بنیاد عامل اساسی سفر و جابه جایی قرار دارد. در نتیجه دگرگونیهای آن تابع تغییرات مختلفی از قبیل دگرگونیهای ناشی از انگیزه سفر و وسیله حمل و نقل می باشد.

سفر در سرشت انسان است، آدمی چنان آفریده شده و چنان هستی گرفته است که باید به سفر برود. و از دیرباز برای رهایی از تنهایی و سختی و نیز وابستگیهای محلی و عادات و آداب و رسوم یکساخت و مکرر زندگی خود دست به سفر زده است (رضوی، ۱۳۷۴).

انسانهای ماقبل تاریخ به این انگیزه مسافرت می کردند که غذا به دست آورند و یا از خطر دوری کنند. یا به مناطقی که دارای آب و هوای مساعدتری است نقل مکان نمایند و در گذر زمان انسانها با کسب مهارت و تجربه و کاهش وابستگی به بدوی به انگیزه تجارت و تهاجر مسافرت می کردند.

در دوران قرون وسطی بیشتر مسافرتها دارای توجیه مذهبی در جهت زیارت اماکن مقدسه بوده، به گونه ای که در قرن چهاردهم میلادی مسافرت به قصد زیارت به صورت یک پدیده منظم و سازمان یافته در آمد (جهادش، ۲۵۶). و به دنبال دگرگونیها و تحولاتی که در ساختار اجتماعی و اقتصادی اروپا در طی قرون ۱۸ و ۱۹ منبث از انقلابات کشاورزی و صنعتی جای مسافرتها سنتی آموزشی اشراف را گرفت و افرادی که بدین منظور به ویژه در فرانسه مسافرت می کردند توریست نامیده می شدند. اما از قرن نوزدهم به بعد تحولات و دگرگونیهای وسیعی صورت گرفت. راه آهن ساخته شد و استفاده از آن برای انتقال مسافر شروع گردید. راه آهن انقلاب بزرگی در امر سفر بوجود آورد و می توان پیدایش آنرا نقطه عطفی در تاریخ مسافرت محسوب داشت.

در اواسط قرن نوزدهم توریسم بین المللی تحت تأثیر ایده های رمانتیک نقاشان و شاعران اعتلای جدیدی

نقش

صنعت

توریسم

در توسعه

روستایی

علی حسونودی

کارشناس ارشد جغرافیا

ویرانه ریزی روستایی

پیدا کرد که به موازات آن گسترش کوهنوردی و تصورات ناشی از کشف ارتفاعات ناشناخته ابعاد تازه‌ای به جریان جهانگردی داد. تحولات اخیر منجر به پیدایش نخستین تشکیلات سازمان یافته جهانگردی شد.

توسعه جهانگردی و پیشرفت آن از زمانی شروع شد که از یک سو قوانین و مقرراتی در زمینه حق مرخصی برای کارمندان و کارگران به مرحله اجرا درآمد و از طرف دیگر بالاتر رفتن سطح زندگی مردم در کشورهای صنعتی، امکان مسافرت را ایجاد کرد.

این دو عامل به همراه عامل سوم یعنی علاقه‌مندی مردم به بهبود وضع زندگی خود که توأم با تشدید حس کنجکاوای آنان نسبت به وضع زندگی و پیشرفت سایر ملل بود خود به خود به توسعه جهانگردی کمک شایانی نمود (رضوانی، ۱۳۷۴).

تورسیم روستایی

روستا بنا به ماهیت خویش متناسب با ساختار فرهنگی، اجتماعی-اقتصادی و به ویژه محیط جغرافیایی و چشم اندازها و جاذبه‌های طبیعی توریستی دارای سازماندهی درونی کالبدی ویژه‌ای در زمینه نوع یا شیوه زندگی معنوی و مادی خود می‌باشد (ضیاءتوانا). بالطبع وجود چنین ساختار یا سازماندهی اثرات و پیامدهای خویش را نیز بر چهره زمین چه در بخش مساکن و چه در بخش مزارع، باغات، بیشه زارها، چشمه سارها و رودخانه‌ها و مناظر طبیعی و زیبای آن می‌بخشد، که مورفولوژی و چشم اندازهای فرهنگی، توریستی سکونتگاهها و باغات و کشتزارهای روستایی را تشکیل می‌دهد.

روستاها و مسکین آن از دو جهت با صنعت توریسم در رابطه هستند، یکی اینکه محیطهای روستایی بعنوان فضاها و اماکن بیلابلی و استراحتگاهی برای گذراندن اوقات فراغت توریستها و به ویژه جهانگردان داخلی به شمار می‌آیند و دیگر اینکه تولیدات آنها اعم از مواد خوراکی و صنایع دستی روستایی به توریستها عرضه می‌گردد و از این طریق به اقتصاد معیشتی آنان کمک می‌کند.

شرایط طبیعی و مورفولوژیکی، و عوامل و عناصر اقلیمی به همراه ساختار اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی محیطهای روستایی اشکال گوناگون و متنوعی از روستاها را به وجود می‌آورد که هر کدام به لحاظ فیزیکی و تیپ معماری و نوع معیشت آداب و رسوم و سنتها و اعتقادات مذهبی و قومی- قبیله‌ای با یکدیگر اختلاف داشته و همین عدم یکنواختی و خصوصیات انحصاری است که برای توریستها جاذبه داشته و علاقه‌مند به دیدار آنها هستند (رضوانی).

بنابراین مناطق روستایی به دلیل برخورداری از تنوع زیاد در زمینه‌های فرهنگی- سنتها- آداب و رسوم و منابع طبیعی به مکانهای جذابی برای جهانگردان تبدیل شده است و انواعی از توریسم در این مناطق وجود دارد که شامل توریسم طبیعی- توریسم فرهنگی- اکوتوریسم- توریسم روستایی و اکروتوریسم می‌باشد.

توریسم طبیعی: که عمدتاً جنبه تفریحی دارد.

توریسم فرهنگی: که با معماری بناها، فرهنگ و تاریخ مردم بومی سروکار دارد.

اکوتوریسم: نوعی توریسم است که ضمن نگهداری از منابع طبیعی، رفاه و آسایش و ارزشهای اجتماعی مردم محلی را نیز حفظ می‌کند.

توریسم روستایی: که در آن جهانگردان در زندگی کردن به شیوه روستایی شریک و سهیم شده و روستائیان نیز از فعالیتهای توریستی منتفع می‌شوند.

اگروتوریسم: نوعی گردشگری است که در آن از کارهای کشاورزی سنتی دیدن می‌کنند و باینکه شخصاً در این گونه فعالیتهای شرکت می‌کنند بدون اینکه به اکوسیستم منطقه یا حاصلخیزی زمینهای کشاورزی میزبان لطمه وارد شود (جهادش- ۲۵۷).

تورسیم و توسعه

توریسم بعنوان یک عامل اقتصادی عمده و بسیار مؤثر امروزه نسبت به گذشته توسعه زیادی یافته است و بسیاری از دولتها برای توسعه این صنعت سرمایه گذارهای مالی و داخلی اعم از دولتی یا بخش خصوصی و خارجی را مجاز دانسته و بعضاً در این رابطه تسهیلاتی نیز قائل می‌شوند. بدون شک صنعت توریسم تنها راه توسعه نمی‌باشد ولی می‌تواند موجب توسعه اقتصادی برخی از کشورهای در حال توسعه شود و همراه با ادامه توسعه این صنعت امکان رشد بالقوه‌ای در این کشورها به وجود آورد (معدن کن).

توریسم یکی از بزرگترین صنایع روز جهان به شمار می‌رود به گونه‌ای که در سال ۱۹۹۵ هزینه‌های جهانی این صنعت به ۳۲۴ هزار میلیارد دلار بالغ گردید و انتظار می‌رفت که به ۴۱۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۰ میلادی ارتقاء یابد. علاوه بر این، توریسم بستر قابل توجهی برای اشتغال جهانی است و بین ۶/۲ تا ۱۰ درصد مشاغل جهان را به خود اختصاص داده است. گردشگری، زمینه مناسبی برای ۱/۵ - ۵ درصد تولید ناخالص جهانی (GNP) بوده و نقش مهمی را در اقتصاد ۱۲۵ کشور دنیا ایفا می‌نماید. بعنوان مثال در هندوستان - کاستاریکا - نیپال و کوبا، سهم فعالیتهای توریستی به ترتیب ۱۱، ۱۴، ۳۳، ۳۸ درصد ارزش صادراتی آن کشورهاست. پیش‌بینی‌ها حاکی از آن است که رشد گردشگری در عرصه‌های مختلف اقتصادی تا سال ۲۰۲۰ تداوم خواهد داشت (بهرامی و فرهادیان).

نقش توریسم در توسعه روستایی

توسعه روستایی یک فرایند توسعه دادن و مورد استفاده قرار دادن منابع طبیعی و انسانی، تکنولوژی، تسهیلات زیربنایی، نهادها و سازمانها، سیاستهای دولت و برنامه‌ها به منظور تشویق و تسریع رشد اقتصادی در مناطق روستایی جهت ایجاد شغل و بهبود کیفیت زندگی روستایی برای ادامه زندگی و پایداری حیات است (عمادی و بنار).

"سینگ" توسعه روستایی را توسعه‌ای جهت مناطق روستایی و به منظور بهبود کیفیت زندگی مردم روستایی می‌داند و معتقد است که توسعه

زمینه‌های مختلف کشاورزی، دامپروری و صنایع دستی محلی نیز رونق خواهد بخشید.

منابع و مأخذ

- ۱- رضوانی، علی اصغر، جغرافیا و صنعت توریسم، انتشارات پیام نور فروردین ۱۳۷۴.
- ۲- جامعی بیوگی، بررسی نقش توریسم در توسعه اقتصادی استان اردبیل، پایان نامه کارشناسی ارشد، ۱۳۷۴.
- ۳- ماهنامه علمی جهاد، شماره ۲۵۶ فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۲ ص ۶۲.
- ۴- ضیاء توانا، حسن، نگاهی کوتاه به روستا و مکانیزم تحول آن در ایران، رشد آموزش جغرافیا شماره ۲۴ ص ۳۲.
- ۵- ماهنامه علمی جهاد شماره ۲۵۷ خرداد و تیر ۱۳۸۲ ص ۳۲.
- ۶- معدن کن، ایراندخت، به سوی رونق جهانگردی، سازمان برنامه و بودجه، سال ۱۳۶۸، ص ۱۳.
- ۷- بهرامی، اعظم و فرهادیان، هما یون، نقش بوم گردی در معیشت پایدار جوامع محلی و حفظ منابع طبیعی، ماهنامه علمی جهاد شماره ۲۵۸ مرداد و شهریور ۱۳۸۲ ص ۳۷.
- ۸- عمادی، محمدحسین و بستار، رحمت الله، حل مشکلات اداری دهات با توانمندسازی شوراهای اسلامی روستایی، ماهنامه علمی جهاد شماره ۲۵۶ ص ۹۵.
- ۹- جمشیدی، مژگان، زنان و توسعه روستایی، ماهنامه علمی جهاد، شماره ۲۵۷ ص ۵۹.
- ۱۰- مرادنژادی، همایون و نظری، شیرزاد، توریسم و توسعه روستایی در ایران، جهاد، شماره ۲۵۶ ص ۶۷.

روستایی یک مفهوم جامع و چندبعدی دارد و شامل توسعه کشاورزی و فعالیتهای وابسته به آن مثل صنایع روستایی و افزایش تسهیلات و خدمات برای منابع انسانی روستایی می‌باشد (جمشیدی).

علاوه بر توسعه بخش کشاورزی و صنایع وابسته به آن در روستاها توریسم می‌تواند نقش مؤثر در رونق بخشیدن به اقتصاد روستایی داشته و گام مؤثری در جهت توسعه روستایی باشد. لذا با در نظر گرفتن جنبه‌های اساسی توسعه روستایی، میزان اثرگذاری توریسم را می‌توان به شرح زیر بیان نمود.

- ۱- رشد خلاقیتها در اقتصاد جوامع روستایی و حرکت برای بکارگیری استعدادها و کشف منابع بالقوه در جهت کسب درآمد از طریق فروش تولیدات بومی به جهانگردان.
- ۲- گسترش اشتغالهای مولد و رونق فعالیتهای اقتصادی در هر واحد روستایی به سبب افزایش تقاضاهای جدید.
- ۳- بهره‌مندی جوامع روستایی از خدمات زیربنایی لازم تولید و اشتغال بخاطر وارد شدن پول به چرخه و بازار و ایجاد انگیزه بیشتر در جهت سرمایه‌گذاری در بخشهای مختلف تولیدی و خدماتی.
- ۴- تکامل دانش و تعالی شخصیت.
- ۵- افزایش آگاهی روستائیان در ابراز عقیده پیرامون سرنوشت خود و جامعه خویش.
- ۶- افزایش روزافزون انگیزه روستائیان برای مشارکت در اداره امور جامعه خود (مرادنژادی و نظری).

نتیجه‌گیری

اقتصاد توریسم بهترین و کارآمدترین محرک برای کشورهای است که به دلیل تک محصولی بودن یا محدود بودن منابع مالی، دارای اقتصادی ناکارآمد و خموده هستند. شاید به جرأت بتوان گفت که گردشگری و اقتصاد توریسم امروزه به یکی از عمده‌ترین ارکان اقتصاد تجاری جهان تبدیل شده است.

بخش توریسم در کنار سایر فعالیتهای اقتصادی از جمله کشاورزی و صنعت می‌تواند از مشکلات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی حاکم بر کشورها، به ویژه کشورهای در حال توسعه و کشورهای جهان سوم بکاهد. توریسم منافعی از قبیل ارزآوری، ایجاد اشتغال، افزایش درآمد دولت، مدرنیزاسیون و صنعتی شدن کشاورزی را به ارمغان آورده است. همچنین در مناطق روستایی وجود یک کار ثابتهای در روستاها و مناطق عشایر نشین نه تنها زمان بیکاری آنان را پرمی‌کند بلکه به اقتصاد ناحیه‌ای نیز کمک نموده و در صورتی که تولیدات آنها از استانداردهای معین برخوردار بوده و در ساخت آن آموزشهای لازم داده شده باشد تقاضای خرید توسط توریستها را افزایش داده و به اقتصاد روستائیان رونق می‌بخشد.

از طرفی دیگر محیطهای روستایی نیز در حد خود از جاذبه‌های متفاوتی در زمینه‌های طبیعی و انسانی برخوردارند که سازماندهی به آنها نه تنها به توسعه توریسم کمک خواهد کرد بلکه به فعالیتهای روستایی در